

Doğu Batı Kavşağında Özgürlük Atölyesi

Özgür olmak kuşkusuz herhangi bir kısıtlamaya, zorlamaya bağlı olmaksızın düşünme veya davranma serbestisi olarak tanımlanır. Ancak bu özgürlük tanımının beylik bir ifade olduğu da genel olarak kabul edilebilir. Belki de isim vermenin kendisi hiyerarşik bir güç ilişkisinin en temel bileşenlerinden biri olduğu için özgürlüğün tanımını vermek yerine ‘özgür olmak’ veya daha doğru bir ifadeyle ‘özgür bir birey olmak’ sorunsalının aslında kültürel bir ‘erkekleştirme sürecine’ özellikle Türk toplumu açısından nasıl dönüştürülebildiğini anlamak gerekir. Biyolojik olarak cinsiyetin tanımı biri anneden biri babadan gelen iki eşey hücrenin- kromozomların- birleşmesiyle zigotun oluşumu ve devamında embriyo oluşumu süreci ile tanımlanır. Ancak biyolojik cinsiyet tanımlaması tıp literatürü açısından bilimsel bir düzlemde ele alınabilse de sosyal bir yaratık olduğunu kabul ettiğimiz insan türü için cinsiyet olgusu salt biyoloji biliminin tasarrufunda olamayacak kadar geleneklerimiz, dinsel ritüellerimiz ve mahalli ahlak değerlerimiz olmadan düşünülemez.

Batılı ve modern addedilen toplumların bireyleri göz önüne alındığı zaman ‘özgürleşen birey’ fikrinin mahalli ahlak anlayışından öte on sekiz yaşına gelmiş her vatandaşa liberal-‘iktisadi’- olarak kendinden sorumlu bir rol üstlenmesi öğretilir. Bu süreçte ailenin rolü doğulu toplumlara kıyasla daha periferide kalır. Böylece, bireyler arası bağımlılık yapısı gevşetilerek kişi kendi kendisinin sermayesidir fikriyle yüceltirildiği kadar bir bakıma da modern toplumun tüketim çarklısı içerisinde nesneleştirilir. Ancak son tahlilde Sartre’ın *Akıl Çağı*’nda ifade ettiği “özgür olmak! kendi kendinin nedeni olmak: benim, çünkü ben olmak istiyorum, diyebilmek! kendi kendinin başlangıcı olabilmek!” düşüncesi, yabancılaşmanın ve yalnızlaşmanın arttığını düşündüğümüz batılı modern toplum yapısında daha yaygın kabul görür. Bu yüzden bireyin ön plana çıkarıldığı batı örneği biz nispeten doğulu ve daha komünal yaşayan toplumlar için katı, şefkatten uzak ve acımasız kabul edilir. Ya da her ne kadar liberal bir nitelik taşısa da bireyin ‘özgürleş-ebil-mesi’ için bu ödenen bir bedel midir sorusunu gündeme getirir. Bireyin özgür olabilmesi toplumsal olarak tanımlanan cinsiyete ait rol dağılımı üzerinden ele alındığında batı ve doğu diyalektiği daha kesin çizgilerle birbirinden ayrılır. Kültürel kodlamaların hangi sınırdan itibaren dogma ve hangi sınıra kadar birer karnavalesk örneklem olduğu tartışılabilir. Başka bir ifade ile ne kadar halimizden memnun ve ne kadar kendimize ettiğimiz eziyetten haberdarız dikotomisi bu iki olgunun birbirine içkin ve birbirine kavuşamama fikrine hep teşnedir.

‘Bağlılık’ eğrisini ‘bağımlılık’ eğrisiyle kesiştiren aile yapılarıyla doğulu toplumlarda daha fazla karşılaşmamız kültürel aktarımlarda anne, baba ve evlat olarak; kadının, erkeğin ve çocuğun rollerinin erkeğe zabitlik hakkı tanıyan bağlayıcı kurallarla şekillenmesiyle ilgilidir. Batılı emsalini ‘kendince haklı nedenlerle’ katı ve şefkatsiz gören doğu geleneğinde aile bağları ‘daha’ güçlü ve sarmalayıcıdır. Bu nedenledir ki doğu geleneğinde aile bağlarının güçlü olması özgür birey olma yolunda yol gösterici olduğu kadar ‘tek tip bir yol’ gösterme potansiyelini de kendi içinden çoğaltır. Bu mikro kurumsal yapıda baba adaletin kılıcı ve Freudian bir anlatıyla da tanrısal bir figürdür. Tanrının erkek olduğu bir zeminde anne olarak kadın sadece her başarılı tanrısal temsilin ardındaki ‘demi-god’ mertebesiyle taçlandırılan bir figürdür. Böylesi bir toplumda yetişen her çocuk için özgürlüğün yolu babanın düsturuna biat edip onu yaşatmakla mümkün olabilir. Başarılı bir ailenin ölçütü babanın hakemliğinde ne kadar sarmalayıcı olduğuyula doğru orantılıdır. Ancak bu bağlılığın ne kadar bağımlılık ya da ne kadar bir türlü büyüemeyen ‘bağımlı yetişkin çocuklar’ yarattığı da muammadır. Doğulu geleneğin aksine çok daha erken yaşlarda kendi ayakları üzerinde durmak için ailenin koruyuculuğu ve bağlayıcılığından ayrılmak ve Sartre’ın ifadesiyle “kendi kendinin başlangıcı olmak” fikrinin kabul gördüğü batılı bir toplumda, aile araç olarak görülür. Bu gelenekte birey doğulu emsallerine kıyasla daha erken bir yaşta aile projesinden çok toplumsal bir proje olarak sürekli özne ve nesne’ye dönüştürülmektedir. Toplumsal sorumlulukları olan ancak aileden bağımsız bir figür olarak batılı genç bir birey kendi tercihlerini talep etme, belirleme ve ifa noktasında özne konumuna yükseltilir; bu süreci var ederken hüsrana sonuçlanan pişmanlık ya da başarısızlık anlarında da iktisadi yaptırımın katı hatırlatıcılığıyla ona nesne olduğu ve kendisinden büyük veya daha başarılı ‘girişimcilerin’ olduğu fısıldanır. Yalnızlığının sükûnetiyle yenilmeyi de öğrenir bir bakıma. Batılı emsallerin yetenekleriyle veya talepleriyle kendilerini var etme çabası doğu merceğinde salt bireyi yücelten ailesini, akrabasını, komşusunu unutturarak dejenere olmasına neden olan hatta toplumsal ahlak değerlerini yıpratıcı bir durum olarak sıklıkla değerlendirilir. Böylece kalkınmış batılı toplumlarda ‘başarılı’ bireysel hikâyelerin varlığına rağmen doğunun penceresinden, kayıp hayatlara, yıkık ailelere, anne veya babasız çocukların durumuna ibret alınması için vurgu yapılması şaşırtıcı olmadığı gibi; tam tersi aşırı bir yüceltmeyle batıdan

kopya mutsuzluklar ithal edilmesi de şaşırtıcı değildir. Doğulu gelenekte aile toplumun aynası olduğu için birey toplumdan önce aile projesi olur. Doğu toplum geleneğinde bu tür kendini keşfetme ve tanıma ‘fırsatı’ ise riske edilemeyecek kadar babalık nosyonuyla erkeklere emanet edilir. Haliyle aile amaç; birey ise araçsallaştırılır ve birey olma rol model olarak ailelerin refakatine teslim edilir. Aileden erken ayrılmaların da manidar bir şekilde asıl proje olan yeni bir aile kurumunu başlatmak üzere yaşatıldığını ve hatta çocuk evliliklerinin bu süreçte yaygın olduğunu görmek de şaşırtıcı olmamaktadır.

Toplumsal bir proje olarak aile kültürel kodların devamlılığı için temel şart ve babanın bu kurumdaki rolü ve devamlılığına kefil oluşu toplumun ahlak yapısının ‘erkekleştirilmesi’ için yeterli bir sebep gibi görünmektedir. Bu minvalde erkeklığe yüklenen anlamla doğru orantılı olarak doğunun penceresinde izlediği batılı emsallerin bireyci, yoz ve ‘başarısız’ toplumsal yapılarının karşısına ‘sarıp sarmalayıcı’ ve ‘koruyucu’ doğu aile geleneğini getirdiğini görürüz. Ancak bu süreçte erkekleştirilen toplumsal ahlak yapısı da bireysel özgürlüklerin yerine geçerek testosteron temalı cemaat yapılarını doğurur. Bu da Batı ve Doğu karşıtlığı içerisinde bizim gibi doğunun batısı olarak değerlendirilen ve bir şekilde bazen batılılığından iftihar edip bazen doğudan beslenen gelenekleriyle gururlanan ve bazen de mozaik olmayı teselli kabul eden bir toplumda daha karmaşık bir hal alır. Türkiye tüm siyasi karmaşasına rağmen Cumhuriyet tarihi boyunca laiklik vasıtasıyla şeriatın hüküm sürdüğü Ortadoğulu emsallerinden ayrılırken yine de toplumsal ahlak yapısını erkek egemen bir tandanstan kurtaramamıştır. Buradan hareketle doğu batı kavşağında özgürlük düşüncesinin varlığını veya toplumsal karşılığını anlamak için erkeğin dili olarak egemen ahlak anlayışını da iyi okumak gerekmektedir.

Neo-Freud’cu Lacan ideolojik bilincin dil aracılığıyla nasıl şekillendiğini bilinçaltı, cinsiyet ve dil üçgeni üzerinden açıklamıştır. Cinsiyetin aslında biyolojik olarak değil sembol temsilleriyle şekillendiğini yani kültürel bir olgu olduğunu belirtmiştir. Bir çocuğun cinsiyetinin ancak konuşma yetisine ulaştığı andan itibaren kendi kültür çevresinin kullandığı dil ile şekillendiğini savunmuştur. Yani bu kültürel olarak her çocuğun özgür olmayı öğrenmeden önce cinsiyet rolleriyle tanıştığı anlamına gelmektedir. Bizim toplumumuz açısından düşünüldüğünde basit birkaç örnek ile ‘aslan oğul’, ‘göster amcana pipini’, ‘cengâver evlat’ gibi ifadeler erkek çocuk algısına ne olması gerektiği konusunda yön verirken; ‘cici kız’, ‘hanım evlat’ ya da ‘hanım hanımcık’ gibi tanımlamalar da kız çocuklarına ait beklenen davranış ve rol kalıplarının nasıl olması gerektiğine şekil verir. Erkek çocuk asker, fatih, bıçkın veya delikanlı olmalıdır ama aynı zamanda iş bitirici, hakkını savunucu olmalıdır. ‘Hakkı çiğnendiğinde’ mahallesinin ağabeylerinin kanunlarını hukuk olarak hatırlamalı ve kendi öğrenilmişliğinin meşru serinleticiliğinde yeni kanunlar yazabilmeli ve toplumsal ahlak yapısının da bekçiliğine her daim aday olmalıdır. Komşu kızını ‘bacı’, erkek başka mahallelinin varlığını da kem göz olarak bilmelidir. Tüm bu süreçte karşı cins edilgenleştirilip nesneleştirilirken kendine hak gördüğü, öğrendiği ve çoğu zaman sorgulamaya gerek duymadan benimsediği kendi özne konumunu da özgürlük bağlamında erilleştirdiğinin çoğu zaman farkına varmaz ya da bunu görmezlikten gelir. Erkek bedeni meşru bir fallik anlam ile her an ‘yiğidin malı’ olarak şanlandırılırken; kadın bedeni, erkeğin özgürlük sahasında kale olarak kem gözlerden korunmalıdır. Kendimize ne eziyetler ettiğimizden bihaber bir de bunun destanını yazmalıyızdır. Görünmeyen çitler çekmek gibi saldırgandır göz hapsinde ahlak bekçiliğine soyunmak. Kadın varlıksızlaştırıldığı kadar ancak yer kaplar akıl tutulmasının yaşandığı bu özgür sokaklarda. İndirgeyici ve kısıtlayıcı böylesi bir kendi kendine eziyet halinden dahi haberdar olamamakla eşdeğerdir bu ‘erkek özgürlük hareketi’. Özgür olmak bu yüzden erkek tekeline bırakılırken, özgürlüğün tanımı ve uygulaması da erkekleştirilir. Böylece maçoçluk genel ahlak yapısına şekil verirken *Kurtlar Vadisi Pusu*’da fikrini beslemek de özgürlüğümüzün ne kadar sancılı ve gizli kapılar ardında yaşandığını hatırlatır. Sadizmi ahlak zannedip, cinsiyetçiliğin karanlığında kendimize yaptığımız eziyeti bile duymaz, mazoşist doyumlara alıştırılır insan doğup erkekçe bakmayı ya da yaşamayı öğreniriz bu doğu batı kavşağında.

M. Önder Göncüoğlu

New Orleans /ABD